

Олена Гальченко,

канд. іст. наук, старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Науковий каталог писемних пам'яток як джерело і різновид наукових досліджень

Уточнюється зміст терміна «науковий каталог»; охарактеризовано типи та види наукових каталогів відповідно до їхнього призначення; обґрунтовується необхідність віднесення наукових каталогів писемних пам'яток до категорії наукових видань.

К л ю ч о в і с л о в а: каталог, науковий каталог, класифікаційні ознаки наукового каталогу писемних пам'яток, писемні пам'ятки, рукописи, стародруки.

Термін «каталог» у нашій свідомості насамперед асоціюється з бібліотечним каталогом, каталогом виставки або торговим каталогом на певні товари чи послуги. Проте різновидів каталогів є дуже багато, і їхня кількість продовжує зростати. Вони розрізняються за типами та видами відповідно до різних ознак: за формою, змістом, призначенням, способами подання інформації, складом та характером матеріалів, що каталогізуються, тощо. В наших студіях ми розглянемо такий вид каталогів, як наукові каталоги на писемні пам'ятки¹.

Кількість посилань українською чи російською мовами на словосполучення «науковий каталог», що наводиться в Google, сягає понад 10 тисяч, а при введенні англійською (scholarly catalogue) – перевищує мільйон. Переважна більшість наукових каталогів, на які посилається Google та інші пошукові Інтернет-системи, це музейні каталоги на експонати або фонди одного чи кількох музеїв, присвячені творчості конкретного митця або певному типу музейних пам'яток. Наукові каталоги писемних пам'яток (рукописних книг, стародруків, актових документів) становлять значно меншу частину. Як правило, це детальні поодиночні наукові описи рукописних книг, документів з окремих зібрань та колекцій², що зберігаються в дер-

жавних установах (переважно в рукописних відділах бібліотек та музеїв), приватних зібраннях.

Незважаючи на величезну кількість посилань он-лайн, визначення поняття «науковий каталог» практично відсутнє в термінологічних словниках – як традиційних книжкових, так і електронних. Єдине визначення терміна «науковий каталог» наводить Т. Д. Храпова, репрезентуючи його як «систематичний анотований перелік музейних предметів, які знаходяться у фондах або в експозиції музею, класифікованих за будь-якими ознаками» [38]. Воно майже тотожне визначенню «музейний каталог», яке наводиться в ГОСТі 7.60–2003 «Системи стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи»³ та методичному посібнику «Музеезнавство»⁴.

рукописних книг, окремих видів історичних документів, особові архівні фонди визначних діячів науки та культури), у державних архівах (середньовічні актові документи та відомчі архіви державних установ традиційно), хоча незначний їх відсоток знаходиться у музейних зібраннях України. Але традиційно основними методичними центрами з опису рукописних книг та документів особових фондів стали саме бібліотеки. Єдине значне музейне зібрання писемних пам'яток (рукописні книги, актові документи) сучасної України – це зібрання Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького.

³ Музейний каталог – каталог, що містить перелік предметів (повний або частковий), які зберігаються в музеї (музеях), і їх описання [3, с. 10, № 3.2.4.3.5.3.2.5].

⁴ «Музейний каталог – це анотований перелік предметів, що входять до фондів, розташованих в певному порядку (відповідно до прийнятої в будь-якій профільній дисципліні системи класифікації або за іншими критеріями: хронологічним, географічним, приналежності певній особі тощо)» [28, с. 7].

¹ У законах України писемні пам'ятки називаються письмовими. Хоча прикметники «писемний» та «письмовий», за 11-томним академічним Словником української мови, є синонімами [33, с. 362, 366]. Ми вживатимемо більш звичне для науковців поняття «писемні пам'ятки», яке рекомендує академічний словник [33, с. 362].

² Переважна більшість писемних пам'яток зберігається в рукописних відділах великих бібліотек (колекції

З огляду на те, що писемні пам'ятки є однією з основних категорій предметів музейного значення, котрі підлягають каталогізації та обліку⁵, наукові каталоги на писемні пам'ятки виступають різновидом музейних каталогів, що зазначені в ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» [6, № 12, 37] та ГОСТ 7.60-2003 «Системи стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи» [3, с. 10]. Отож, подібне визначення може бути застосоване і для наукових каталогів на писемні пам'ятки, безвідносно до місця зберігання, адже переважна більшість з них належить до унікальних або цінних документів, що мають статус національного культурного надбання⁶. Видання подібних каталогів, а це стосується переважно рукописних книг та документів, сприяє їхній актуалізації та вводить означені писемні пам'ятки в науковий обіг.

Поява перших наукових каталогів на писемні пам'ятки в Росії, Україні пов'язана зі становленням традиції наукового описування рукописних книг та актових документів у XVIII – на початку XIX ст. Перші друковані каталоги на писемні пам'ятки репрезентували опис приватних, музейних та бібліотечних збірок рукописів. Найбільш ранніми серед них є каталог грецьких рукописних книг Синодальної бібліотеки в Москві, укладений Аф. Скиаді (1723) [32] та «Обстоятельное описание

славяно-российских рукописей, хранящихся в Москве, в библиотеке графа Ф. А. Толстого» (1825) [10]. Перші каталоги писемних пам'яток були короткими, іноді вони нагадували прості переліки, що наводилися в монастирських та архівних описах документів, проте їхнє укладання вже тоді вимагало певних наукових знань та досвіду.

В Україні, більша частина якої на той час входила до складу Російської імперії, початок активного вивчення місцевих рукописних збірань та колекцій стародруків припадає на першу половину XIX ст. Перші каталоги українських рукописних збірань мали реєстраційно-оглядовий характер, що було зумовлено необхідністю їх виявлення, інвентаризації та введення в науковий обіг. Але вже з другої половини XIX – початку XX ст. розпочинається поглиблене дослідження рукописів, і як наслідок, з'являються детальні описи рукописних та друкованих єпархіальних збірань, збірок духовних семінарій, монастирських бібліотек з різних регіонів України, зокрема з Київщини, Волині, Поділля, Чернігівщини, Харківщини тощо⁷. Як правило, наукові каталоги писемних пам'яток з українських збірань виходили російською (державною) мовою, тільки на початку XX ст. починають з'являтися перші україномовні видання⁸.

У XVIII – на початку XIX ст. для визначення каталогів – як рукописних та друкованих збірань, так і музейних – паралельно з терміном «каталог» [32, 13] фахівці використовували терміни «описание» [1; 10; 22; 25; 26], «опись» [23; 29; 41]⁹, «роспись»

⁵ За сучасною музейною класифікацією, предмети музейного значення поділяються на такі категорії: 1) речові; 2) писемні; 3) нумізматичні; 4) художні; 5) природничо-історичні; 6) науково-технічні; 7) меморіальні. До писемних пам'яток відносять: рукописи, документи, першодруки книг, журналів, газет, листівок, прокламацій, афіш тощо. Матеріалом для їх створення може бути папірус, кераміка, папір, глина, дерево, кора тощо.

⁶ За Законом України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, «документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» [7, ст. 1]. Під це визначення підпадають не тільки писемні пам'ятки (рукописи та рідкісні друковані видання), а й архівні документи (актові та відомчі), кіно- та фотодокументи, які в Положенні про Державний реєстр національного культурного надбання об'єднані під загальною назвою – документальні пам'ятки [27, № 2]. В Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання наводиться перелік основних груп документів, що вносяться до Державного реєстру [9, розд. 2].

⁷ Детально тогочасний стан наукового опису писемних пам'яток в Україні розглядається в роботах С. М. Міщука [19; 20; 21].

⁸ Крім опису І. Свенціцького [30], описи окремих рукописів українською мовою були опубліковані на початку XX ст. І. Франком [37] і О. Колесою [16]. Цими виданнями і обмежуються україномовні каталоги, що вийшли друком за часів Російської імперії.

⁹ Термін «опис» (рос. «опись») у подальшому лишився тільки в архівній практиці і став основним обліковим та науково-довідковим документом для архівних документів та рукописних збірань бібліотек, що одночасно забезпечує їх пошук у межах окремого фонду або колекції. Сучасний архівний опис – це архівний довідник, де подано систематизований перелік од. зб. (од. обліку) архівного фонду чи колекції. Він призначений для їх обліку і розкриття їх складу та змісту, закріплення систематизації одиниць обліку всередині фонду і одночасно кожний окремий опис є переліком одиниць обліку (документів, од.зб., справ тощо) з самостійною валовою (порядковою) нумерацією.

[35], що надавало укладачам більшої свободи при поданні інформації¹⁰.

Фактично всі згадані терміни були синонімами, що визначали один тип книжкових видань – наукові каталоги. Лише у другій половині XIX ст. за музейними каталогами остаточно закріплюється загальний термін «каталог». А для наукових каталогів на рукописи й надалі, аж до першої половини XX ст., в Росії і Україні паралельно використовувалися терміни «опис» (рос. «описание») та «каталог». Тільки з виходом Зведеного каталогу слов'яно-руських рукописів у 1984 р. [31] термін «каталог» остаточно входить в обіг.

У XIX ст., як зазначає Ф. В. Стоян, основні принципи, якими керувалися при описуванні рукописних джерел, не були чітко визначені й залежали від багатьох причин та обставин, починаючи від загальної ерудиції археографа і до особистого наукового інтересу дослідника [36, с. 39]. Описова стаття в каталозі могла бути короткою (займати від одного до кількох рядків і містити загальну інформацію про рукопис – ім'я автора, назву, дату створення та обсяг) або доволі розлогою (крім загальної інформації наводилися описання почерків, історія надходження до колекції або збірки, постатейний розпис змісту пам'ятки із вказівкою на особливості мов та діалектів, з цитуванням окремих частин тексту тощо). Подібний методичний еkleктизм був властивий системам описування рукописів як у тогочасній Росії, так і в Україні, проте частина каталогів, зокрема А. Ф. Бичкова, О. Х. Востокова, О. В. Горського і К. І. Невоструєва, П. М. Строева, В. М. Перетца, І. С. Свенціцького, М. І. Петрова, М. Н. Сперанського, Д. І. Абрамовича, Г. Я. Крижанівського, О. О. Лебедева, С. О. Щеглової, не втратила свого значення й донині.

Головна мета створення наукових каталогів – введення в науковий обіг писемних пам'яток. Крім того, будь-який науковий каталог (повний або короткий), будучи за своєю природою довідковою літературою, має цінність першоджерела для подальших наукових досліджень. Отож, головною вимогою, яка висувається до наукових каталогів, є надання максимально точної, достовірної і вичерпної інформації про предмет описування.

Вступні статті, що є обов'язковими для наукових

каталогів, містять історіографічний огляд, основні відомості про структуру та зміст каталогу, науково-довідковий апарат. Сучасні каталоги писемних пам'яток, як правило, супроводжуються розгорнутими науковими студіями стосовно наведених у каталозі документів, що фактично робить їх повноцінними науковими дослідженнями за обсягом та характером представленої в них інформації.

Складання каталогів на фонди та колекції рукописних пам'яток дає змогу документально зафіксувати приналежність пам'ятки до певного книгосховища або зібрання і водночас бути ідентифікатором на випадок її втрати.

Науковий каталог є носієм історичної, політичної, наукової, естетичної або іншої інформації. Він

Класифікаційні ознаки призначення наукового каталогу як видання

Класифікаційні ознаки	Призначення видання за ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» та визначення	Призначення сучасних наукових каталогів на писемні пам'ятки
За цільовим призначенням	4.2 наукове видання – видання результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та літературних текстів – будь-який каталог рукописних чи архівних документів	Видання результатів всебічних теоретичних та прикладних досліджень з частковою публікацією тексту писемних пам'яток (змісту, записів, приписок тощо) мовою оригіналу, що супроводжується детальним описом зовнішнього вигляду та внутрішньої структури конкретного виду пам'яток, представлених у виданні.
	4.10 довідкове видання – видання коротких відомостей наукового чи прикладного характеру, розміщених у порядку, зручному для їх швидкого пошуку, не призначене для суцільного читання	Видання детальних відомостей наукового та прикладного характеру (про історію створення, надходження, побутування пам'ятки), які можуть бути отримані як з самої пам'ятки, так і з інших джерел (історичних документів та довідкових видань) і зазвичай розміщених у порядку, зручному для їх швидкого пошуку (алфавітом назв типів документів або їх частин, що представлені в каталозі), не призначене для суцільного читання.
За аналітико-синтетичним опрацюванням інформації	5.1 інформаційне видання – видання систематизованих чи узагальнених відомостей стосовно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, видрукуване організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність	Видання представлених у систематизованому порядку загальних та детальних відомостей про писемні пам'ятки, що зберігаються у фондах установи-власника; призначене для поширення наукової інформації про склад та зміст фондів установи-власника.
За інформаційними ознаками	12.34 довідник – довідкове видання прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку. <i>Примітка.</i> За цільовим призначенням розрізняють: науковий, громадсько-політичний, виробничо-практичний, навчальний, популярний, побутовий та інші довідники	Довідкове видання науково-прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку. Зазвичай інформація в наукових каталогах формується за типом пам'яток (рукописні книги, актові документи, стародруки тощо), персоналіями (особові архіви окремих діячів культури та науки) або часом їх створення.
	12.37 каталог – нормативне виробничо-практичне довідкове та (чи) рекламне видання систематизованого переліку наявних речей і послуг. <i>Примітка.</i> Розрізняють такі види каталогів: видавничий; каталог виставки; музейний; номенклатурний; промисловий тощо	Довідкове видання у вигляді систематичного переліку писемних пам'яток; за своїми інформаційними ознаками є різновидом музейного каталогу. Не є рекламним виданням.
Охоронна		Важлива ознака, не вказана в ДСТУ. Складання каталогів дає змогу документально зафіксувати склад, зміст пам'ятки, її зовнішній та фізичний стан на момент описування, ввести їх в науковий обіг і таким чином сприяти збереженню культурної спадщини країни.

¹⁰ Обсяг статті не дозволяє навести всі виявлені тогочасні каталоги, тому обмежимось тільки окремими назвами видань з ілюстративною метою. Наприклад, детальну бібліографію тогочасних каталогів та описів на слов'яно-руські рукописи наведено у покажчику-довіднику 1962 р. [34].

виступає в якості облікового документа писемних пам'яток, концентрує наукові дані, виявлені в результаті їхнього всебічного вивчення, надає науково-довідкову інформацію про пам'ятки та ступінь їх дослідження на момент опису.

Отже, на нашу думку, поняття «науковий каталог» не обмежується тільки визначенням «каталог», яке наводиться в ДСТУ 3017-95. Фактично сучасний науковий каталог – це комплексний довідник багаточільового призначення, що надає комплексну інформацію про кожну занесену до нього пам'ятку.

Створення наукового каталогу – це копітка багаторічна робота, яка ґрунтується на всебічному дослідженні колекцій писемних пам'яток за темою каталогу, високому рівні аналізу і синтезу наукової інформації, що вводиться в науковий обіг. При його укладанні одночасно вирішуються питання описування, систематизації та атрибуції пам'яток, що досліджуються. У наукових каталогах відбивається не тільки склад, зміст документів. За ними можна вивчати історію надходження існуючих або втрачених колекційних зібрань, комплектування особових фондів, а також зародження та зміни в практиці наукового описування писемних пам'яток.

Процес укладання наукового каталогу можна поділити на кілька основних етапів:

- підготовчий етап, головним завданням якого є наукове та організаційно-методичне забезпечення роботи, а саме – визначення цільового призначення видання, його назви, складу джерел, хронологічних рамок, обсягу (в друкованих аркушах), термінів підготовки та виходу видання; затвердження наукового редактора та складу авторського колективу; написання та затвердження плану-проспекту, розроблення методики описування та систематизації інформації;
- виявлення загального складу джерел, що плануються до внесення в каталог, складання наукової характеристики даного корпусу джерел з оцінкою ступеня повноти складу, рівня наукової атрибуції джерел та їхнього опису; складання бібліографії;
- підготовка вступної статті, яка має складатися з історичної довідки про колекцію або фонд, представлений в каталозі, з основних відомостей стосовно структури та змісту каталогу, з означення проблем, пов'язаних з вивченням та каталогізацією того чи іншого типу пам'яток;
- здійснення каталожного опису писемних

пам'яток; визначення обсягу представленої інформації, елементів опису та структури описової статті каталогу; затвердження єдиного зразка (типової схеми) описання, який створюється за єдиною методикою з урахуванням складу та характеру опублікованих матеріалів;

- визначення загальної структури каталогу і проведення систематизації описань (описових статей каталогу);
- складання науково-довідкового апарату видання – передмови / вступної наукової статті, покажчиків, змісту, додатків, списку скорочень, бібліографії використаних джерел. Крім обов'язкових (іменного, хронологічного та географічного покажчиків), у каталозі, залежно від його змісту та призначення, можуть наводитися й інші спеціальні покажчики (наклейок, інципітів, клейм, старих шифрів, штампів тощо);
- ілюстрації можуть входити до складу додатків або становити самостійний розділ каталогу.

Зазвичай у додатках до наукових каталогів писемних пам'яток публікуються палеографічні альбоми та альбоми філіграней, що є важливим допоміжним джерелом для атрибуції аналогічних писемних пам'яток в інших зібраннях. Можуть також наводитися: термінологічні словники; хроніки подій; різні анотовані покажчики (переліки).

Як різновид музейних каталогів, каталоги писемних пам'яток можуть бути віднесені до наукових або науково-довідкових типів видань.

Сучасні каталоги писемних пам'яток з урахуванням складу і змісту матеріалів, що актуалізуються, їх фондової або іншої приналежності, а також мети та напрямів їхнього дослідження можна умовно розділити на такі основні види:

1) зведені каталоги – об'єднують пам'ятки одного типу, створені в межах окремої території (однієї країни [31; 12; 40], області [24] або міста [2]);

2) пофондові або поколекційні каталоги – об'єднують пам'ятки, що зберігаються в межах окремого фонду або надійшли до сховища як цілісний фонд чи колекція [15; 39];

3) каталоги окремих писемних пам'яток¹¹, що зберігаються в одному книгосховищі або колекції і характеризуються певними спільними ознаками (наприклад, рукописних книг [14; 8], грамот, ста-

¹¹ За музейною класифікацією, подібний вид каталогів називають предметним. Музейні предмети в них можуть розміщуватися за типами і видами предметів, матеріалом і технікою виготовлення, формою і змістом, іншими ознаками.

родруків, колекцій документів [11] тощо), що створені в певний хронологічний період;

4) спеціальні каталоги присвячені окремим складовим писемних пам'яток – філіграням [5; 17], оправам, окладам, книжковим знакам (екслібрисам), печаткам [18] тощо.

За класифікаційними ознаками останній вид каталогів предсталений каталогами-визначниками, каталогами-довідниками, альбомами-каталогами. Вони можуть виходити як окремі довідкові видання або становити додатки чи складові частини інших видів наукових каталогів (зазначених вище).

Каталоги залежно від кількості представлених у них писемних пам'яток можуть складатися з однієї (окремої) книжки або кількох (частин, випусків або томів). До останнього часу наукові каталоги виходили переважно в книжковій формі. Однак, висока вартість і відносно невеликі тиражі обмежують їх поширення та доступність, а форма друкованої книги не дає змоги оперативної змінити вже опубліковану інформацію, щоб відобразити в ній нові придбання або нові наукові знання, отримані за період після виходу каталогу. Крім того, обмеження за обсягом друку змушують укладачів каталогів скорочувати обсяг матеріалу, що публікується, до стандартних розмірів. Все це стимулює пошук нових, нетрадиційних способів поширення інформації про писемні пам'ятки.

З появою Інтернету, переходом в онлайнове середовище фахівці дедалі частіше звертаються до електронних ресурсів, які стають альтернативою каталогів у друкованій формі.

Віртуальні каталоги набувають різних форм – від простого розміщення PDF версії друкованого каталогу на сайті до створення динамічного електронного документа за допомогою інтегрованої інформаційної системи, яка використовує переваги необмежених можливостей цифрової публікації в Інтернеті. Останній варіант стає дедалі популярнішим, адже з'являється можливість легко оновлювати представлені в каталозі дослідження і додавати до них нові наукові знання, отримані впродовж певного періоду після його виходу; надавати посилання на широкий спектр первинних і вторинних джерел (у т. ч. архівних та аудіо-відео-інтерв'ю). Саме музейники виступили засновниками таких наукових каталогів, які вже отримали назву «віртуальні (он-лайн) наукові каталоги» (on-line scholarly catalogue).

Піонером переходу від друкованої форми наукових музейних каталогів до мультимедіа та веб-публікацій став фонд Гетті. У партнерстві з низкою американських музеїв його фахівці у 2009 р.

розпочали роботи зі створення моделі для онлайн-вих каталогів на живописні твори (т. зв. каталоги-резоне), яка, по суті, революціонізувала проведення досліджень і представлення музейних колекцій науковому загалові. З 2011р. науковцями активно обговорюються методологічні та методичні засади цієї проблеми [42].

Створення подібних каталогів на писемні пам'ятки поки що не стало на порядок денний, хоча в Інтернеті вже виставлена велика кількість різних БД, присвячених, зокрема, рукописним книгам та стародрукам, які за своєю інформативністю можуть бути віднесені до наукових каталогів. Цілком очевидно, що сьогодні при створенні формату даних на автоматизовані інформаційні системи для обробки писемних пам'яток укладачі повинні враховувати їхнє призначення та обсяг документів, які опрацьовуються. Одні з цих систем ґрунтуються на всебічному науковому описуванні рукописів та стародруків, інші – на описуванні їхніх окремих складових елементів (філіграней, оправ, печаток і т. п.), треті призначаються для зберігання в електронній формі їх повномірних копій (з доданням наукового опису і можливістю дослідження тексту пам'ятки з використанням новітніх технологій).

Створення наукових каталогів – важлива частина науково-дослідної та науково-довідкової діяльності установ-власників (бібліотек, музеїв, архівів), своєрідний підсумок виконаної роботи. Описування і вивчення рукописів, стародруків є складним комплексним дослідницьким процесом, що включає зовнішній опис пам'ятки за певними правилами; характеристику змісту; вивчення образотворчого та палеографічного матеріалу (філіграні, мініатюри, зразки почерків та шрифтів); встановлення авторів і власників; датування пам'ятки і т. п.

До недавнього часу навіть не виникало питання – чи є описування писемних пам'яток та створення на цій основі наукових каталогів науково-дослідною чи тільки довідково-інформаційною роботою. Однак, сьогодні це питання стало вкрай актуальним для вітчизняних науковців, які займаються вивченням та дослідженням пам'яток писемності (рукописними книгами, стародруками, актовими та архівними документами тощо), особливо з огляду на ситуацію, що склалася в сучасній українській науці, коли дедалі частіше лунають голоси про переваги переходу на електронні ресурси. Це дало підставу чиновникам від науки почати перегляд видів наукової продукції, яку готують уста-

нови НАН України, та оголосити створення наукових каталогів на писемні пам'ятки, їхніх електронних аналогів у вигляді різних баз даних не науковою, а суто інформаційною роботою, і відповідно каталоги – вторинною інформацією. А це тягне за собою вилучення їх з переліку видів наукової продукції НАН України. Підставою для цього послужила відсутність терміна «науковий каталог» у ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», яким широко послуговуються в науковій та видавничій практиці. При цьому чиновники чомусь забувають, що наукові каталоги писемних пам'яток є різновидом музейних наукових каталогів, а вони якраз і є у названому Держстандарті.

Побуває думка, що створення наукового каталогу на музейні предмети – це наукова діяльність, а створення наукового каталогу на рукописні або стародруковані книги, що зберігаються в спеціалізованих відділах бібліотек, це суто бібліотечна робота, яку може виконувати будь-який фахівець з бібліотечною освітою. На наш погляд, це хибна думка, про що свідчить повсякденна практика відділів рукописів та стародруків¹². Робота з писемними пам'ятками (документами, рукописними книгами та стародруками) вимагає специфічних знань з багатьох галузей історичної та філологічної науки, а подекуди й з мистецтвознавства та техніки¹³.

Отож, науковий каталог є джерелом важливої наукової інформації, отриманої шляхом всебічного науково-дослідного вивчення представлених у каталозі документів.

Список використаних джерел

1. *Востоков А. Х.* Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музеума. – СПб. : Тип. Имп. Акад. Наук, 1842. – III, 900, III с.

2. Грецькі рукописи у зібраннях Києва / упоряд. Є. Чернухін. – Київ; Вашингтон, 2000. – 384 с.

¹² У відділах рукописів та рідкісних видань бібліотек співробітники з фаховою бібліотечною освітою завжди становили незначний відсоток від загальної кількості штатних співробітників. Наприклад, за 98 років існування Інституту рукопису НБУВ (створений 1918 р. як відділ рукописів, а 1992 р. його реорганізовано в Інститут) із 121 штатного співробітника інституту тільки 14 мали бібліотечну освіту і тільки троє з них фахово займалися науковим описуванням фондів і навіть захистили кандидатські дисертації, присвячені дослідженню та вивченню фондів ІР НБУВ.

¹³ При відсутності спеціалістів необхідних спеціальностей до описування подібних документів на договірних засадах залучаються фахівці профільних інститутів НАН України.

3. ГОСТ 7.60-2003 : СИБИБД. Издания. Основные виды. Термины и определения. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2004. – 41 с. – Режим доступа : https://www.google.com.ua/?gfe_rd=cr&ei=ISZVV7r3EIKO6ASroYLABA#q=ГОСТ+7.60+2003 (05.05.2016).

4. Государственная Третьяковская галерея: история и коллекции : изд. 4-е стереотип. / ред. И. И. Никонова. – М. : Искусство, 1986. – 446 с.

5. *Дианова Т. В.* Филигранные XVII века по старопечатным книгам Украины и Литвы : каталог. – М. : ГИМ, 1993. – 192 с.

6. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Чинний 1996.01.01. – 47 с. – Режим доступу : http://www.dnaop.com/html/34078/doc-ДСТУ_3017-95 (дата звертання 01.06.2016).

7. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (05.05.2016).

8. *Іванова О. А.* Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. : палеогр. альбом / О. А. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко – К., 2010. – 791 с.

9. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання. Затверджено Наказом Міністерства культури і мистецтва України від 20. 11. 2001 р. № 708. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01> (05.05.2016).

10. *Калайдович К. Ф., Строев П. М.* Обстоятельное описание славяно-российских рукописей, хранящихся в Москве в библиотеке тайного советника, сенатора, двора е. и. в. действительного камергера и кавалера графа Ф. А. Толстого. Издали К. Калайдович и П. Строев. С палеографическими таблицами почерков с XI по XVIII в. – М. : Тип. Селивановского, 1825. – LXVII, 811 с.

11. Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1369–1899 / упоряд. : Я. Р. Дашкевич, Л. А. Проценко, З. С. Хомуцька. – К. : Наукова думка, 1971. – 184 с.

12. Каталог личных архивных фондов отечественных историков / отв. ред. С. О. Шмидт ; РАН. Археографическая комиссия. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – Вып. 1 : XVIII век / сост. В. Ю. Афиани [и др.]. – М. : [б.и.], 2001. – 365 с.

13. *Киркор А. К.* Перечневый каталог предметов в Виленском музее древностей. – Вильно, 1858. – 21 с.

14. *Клименко Е. С.* Кириличні співочі рукописи монотійної традиції XII – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Історико-кодиологічне дослідження : каталог : палеографічний альбом / Е. С. Клименко, О. М. Гальченко. – К., 2011. – 305 с.

15. *Клименко І. В.* Архів українського мистецтвознавця Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки імені

- В. І. Вернадського: біографічне дослідження : науковий каталог. – К., 2015. – 464 с.
16. Колеса О. Лаврівські пергамініві листки XII–XII ст. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. 53, кн. 3. – С. 19–26 (наведено опис 3 рукописів Лаврівського монастиря).
17. Мацюк О. Я. Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст. / О. Я. Мацюк. – К. : Наукова думка, 1992. – 352 с.
18. Миські печатки Лівобережної України 17–18 ст. зі збірки Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського : каталог / укл. І. Ситий. – Чернігів ; Львів : УГТ, 1995. – 24 с.
19. Міщук С. М. Зародження наукового опису рукописних пам'яток та стародруків як напрям українського книгознавства: друга половина XIX – початок XX ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 16–34.
20. Міщук С. М. Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.). – К., 2009. – 380 с.
21. Міщук С. М. Наукове описування рукописних книг та стародруків в Україні (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) : історіографія : бібліографія. – Житомир : Полісся, 2011. – 184 с.
22. Описание памятников древности церковного и гражданского быта Русского музея П. Коробанова / сост. Георгием Филимоновым. – М. : Унив. тип., 1849. – [8], 32 с.
23. Опись рукописей, перенесенных из библиотеки Иосифова монастыря в библиотеку Московской духовной академии / сост. иеромонах Иосиф. – М. : Имп. О-во истории и древностей российских при Московском ун-те, 1882. – 2, II, 316, XIV с.
24. Письменные памятники в музеях Вологодской области : каталог-путеводитель. – Вологда, 1987. – Ч. 1, вып. 2. – 431 л.
25. Петров Н. И. Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – К., 1875–1879. – Вып. 1–4. – 683, LVII с.
26. Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. – К. ; М., 1891–1905. – Вып. 1–3 ; К., 1891. – Вып. 1. – VIII, 321 с. ; М., 1896. – Вып. 2. – 4, 294 с. ; М., 1905. – Вып. 3. – IV, 308, LVIII с.
27. Положения про Державний реєстр національного культурного надбання. Затверджено Постановою Кабміну України від 12 серпня 1992 р., № 466. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/466-92-p> (01.06.2016).
28. Поправко Е. А. Музееведение / в авторской ред. [Электронный ресурс] // Учебные материалы ВГУЭС. (Владивостокский государственный университет экономики и сервиса) – URL : <http://abc.vvsu.ru/books/muzeebed/page0007>. (05.05.2016).
29. Свенцицкий И. Опись музея Ставропигийского института во Львове. – Львов, 1908. – XII, 248 с.
30. Свенцицкий И. С. Опис рукописів Народного дому з колекції А. Петрушевича. – Львів, 1906–1911. – Ч. 1–3; 1906. – Ч.1. – XIV, 242 с.; 1911. – Ч. 2. – IX, 294 с.; 1911. – Ч. 3. – IV, 193 с.
31. Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР: XI–XIII вв. – М. : Наука, 1984. – 407 с.
32. Скиада Афанасий. Два каталога рукописных книг греческих в Синодальной библиотеке в Москве обретающихся / сост. Аф. Скиада. – М., 1723–XI. 8°. [13, с. 86, № 690]. – Рус. и лат. яз. В першому томі описано 50 рукописів, у другому 304 рукописи. В 1841 р. каталог був передрукований у XVI томі «Отечественных записок».
33. Словник української мови : в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 6.– 832 с. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pysemnyj> (05.05.2016).
34. Справочник-указатель печатных описаний славяно-русских рукописей / сост. Н. Ф. Бельчиков, Ю. К. Бегунов, Н. П. Рождественский. – М.; Л., 1963. – 360 с.
35. Сонцов Д. П. Роспись древней русской утвари из церковного и домашнего быта до XVIII в., находящейся в архитектурно-нумизматическом музее Д. Сонцова : Вып. 1–2. – М. : Тип. В. Готье, лит. Бахмана. 1857–1858 г. – Вып. 1. – 28 с. ; Вып. 2. – 34 с.
36. Стоян Ф. В. Археографія актових документів та бібліографія рукописних книг як камеральні методи в XIX – 30-х роках XX століття / Ф. Стоян // Бібл. вісн. – 1999. – № 4. – С. 37–43.
37. Франко І. Карпато-руське письменство XVII–XVIII вв. // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. 27. – С. 1–91 (наведено опис 25 рукописів).
38. Храпова Т. Д. Основні принципи створення наукових каталогів // Обласний семінар «Особливості функціонування музеїв художнього профілю» / Кіровоградський обласний художній музей, 28 квітня 2005 р. – Режим доступу: <http://artmuzeum.kr.ua/pro-muzej/konferenczii/oblasnij-seminar-osoblivosti-funkcionuvannya-muzeiv-xudozhnogo-profilju/xrapova-t.-d.-osnovni-princzipi-stvorennja-naukovix-katalogiv.html> (01.06.2016)
39. Чернухін К. Є. Архів філологів А. О. Білецького і Т. М. Чернишової в фондах ІР НБУВ. Біографічне дослідження. Науковий каталог / К. Є. Чернухін, Т. С. Горбач, О. М. Купченко-Гринчук, В. Е. Лось. – К., 2014 – 304 с.
40. Чуба Г. Українські рукописні учительні Євангелія: дослідження, каталог, описи. – Київ; Львів : Свічачо, 2011. – 223 с.
41. Шляпкин И. Опись рукописей и книг музея Археологической Комиссии при Псковском губернском статистическом комитете. – Псков : Типография губернского правления, 1879. – 55 с.
42. Honeysett Nik. The Transition to Online Scholarly Catalogues // Museum and the Web 2011 (April 6–9 2011, Philadelphia, PA, USA) : An annual conference exploring the social, cultural, design, technological, economic, and organizational issues of culture, science and heritage on-line – http://www.museumsandtheweb.com/mw2011/papers/transition_to_online_scholarly_catalogues

UDC 003:091:017

Olena Halchenko,

PhD, Senior Researcher Fellow of the Institute of Manuscript, Vernadsky National Library of Ukraine

SCHOLARLY CATALOGUE OF WRITTEN RECORDS AS A SOURCE AND A FORM OF SCIENTIFIC RESEARCH

In the article we consider the definition of the term «scholarly catalogue»; characterize the types and kinds of scholarly catalogues based on their intended purpose, submit the reasoning concerning the classification of scholarly catalogues of written records into the category of scientific publications; define the purpose of a scholarly catalogue as a publication in accordance with the classification features.

K e y w o r d s: catalogue, scholarly catalogue, classification features of scholarly catalogues of written records, written records, manuscripts, old printed books.

УДК 003:091:017

Елена Гальченко,

канд. ист. наук, старший научный сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

НАУЧНЫЙ КАТАЛОГ ПАМЯТНИКОВ ПИСЬМЕННОСТИ КАК ИСТОЧНИК И РАЗНОВИДНОСТЬ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Уточняется содержание термина «научный каталог»; охарактеризованы типы и виды научных каталогов по их предназначению; предложена аргументация относительно отнесения научных каталогов письменных памятников к категории научных изданий.

К л ю ч е в ы е с л о в а: каталог, научный каталог, классификационные признаки научного каталога памятников письменности, памятники письменности, рукописи, старопечатные книги.